
KAMILA SŁUPSKA-KWIATKOWSKA

Bezrobocie

Praca – możliwość zaspokajania potrzeb
– perspektywy, czyli o tym, co robić,
by ta triada mogła się urzeczywistnić

*Ciągle zapominamy, że człowiek nieustannie
musi korzystać z pomocy innych ludzi*

Mikołaj Gogol

Bezrobocie – wciąż aktualny problem społeczny (ujęcie teoretyczne)

Sytuacja trudna – jakie są konsekwencje jej zaistnienia?, jaki jest ich zakres?, podjęcia jakich działań wymaga? Z reguły jest tak, że dopóki nie uzyskana ona wymiaru rzeczywistego, nie dotknie nas bezpośrednio (odczuwamy ją) lub pośrednio (obserwujemy u innych), nie dywagujemy nad jej istotą. Kiedy natomiast staje się stałym elementem krajobrazu społecznego, zaczynają toczyć się dyskusje nad sposobami jej przezwyciężenia – i to na poziomie lokalnym, regionalnym, jak i centralnym. Niewątpliwie do takich kwestii, które wzbudzają powszechne zainteresowanie ze względu na swą specyfikę i następstwa zalicza się bezrobocie.

Można je zdefiniować na dwa podstawowe sposoby: jako ogólną liczbę osób zarejestrowanych w odpowiednich instytucjach zajmujących się obsługą jednostek zmagających się z tym problemem albo jako szacowaną na podstawie badań sondażowych liczbę tych, którzy w tygodniu poprzedzającym badanie nie byli zatrudnieni, aktywnie poszukiwali pracy i byli gotowi do jej podjęcia¹. Zgodnie z ustawą z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (art. 2 ust. 1 pkt 2) bezrobotny to

---

¹ Podaje za: I. Reszke, *Wobec bezrobocia: opinie, stereotypy*, Katowice 1999, s. 11-12.

osoba niezatrudniona i niewykonująca innej pracy zarobkowej, zdolna i gotowa do podjęcia zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym w danym zawodzie lub służbie albo innej pracy zarobkowej, albo w przypadku osoby niepełnosprawnej co najmniej w połowie tego wymiaru czasu pracy, nieucząca się w szkole, z wyjątkiem szkoły dla dorosłych lub przystępowania do egzaminu eksternistycznego z zakresu tej szkoły lub w szkole wyższej, gdzie studiuje w formie studiów niestacjonarnych, zarejestrowana we właściwym dla miejsca zameldowania stałego lub czasowego powiatowym urzędzie pracy oraz poszukująca zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej. Dodatkowo spełniająca następujące warunki:

- a) ukończyła 18 lat,
- b) nie ukończyła 60 lat – kobieta lub 65 lat – mężczyzna,
- c) nie nabyła prawa do emerytury lub renty z tytułu niezdolności do pracy, renty szkoleniowej, renty socjalnej, renty rodzinnej w wysokości przekraczającej połowę minimalnego wynagrodzenia za pracę albo po ustaniu zatrudnienia, innej pracy zarobkowej, zaprzestaniu prowadzenia pozarolniczej działalności, nie pobiera nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, zasiłku przedemerytalnego, świadczenia przedemerytalnego, świadczenia rehabilitacyjnego, zasiłku chorobowego, zasiłku macierzyńskiego lub zasiłku w wysokości zasiłku macierzyńskiego,
- d) nie jest właścicielem lub posiadaczem samoistnym lub zależnym nieruchomości rolnej, o powierzchni użytków rolnych przekraczającej 2 ha przeliczeniowe lub nie podlega ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z tytułu stałej pracy jako współmałżonek lub domownik w gospodarstwie rolnym o powierzchni użytków rolnych przekraczającej 2 ha przeliczeniowe,
- e) nie uzyskuje przychodów podlegających opodatkowaniu podatkiem dochodowym z działów specjalnych produkcji rolnej, chyba że dochód z działów specjalnych produkcji rolnej, obliczony dla ustalenia podatku dochodowego od osób fizycznych, nie przekracza wysokości przeciętnego dochodu z pracy w indywidualnych gospodarstwach rolnych z 2 ha przeliczeniowych ustalonego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego na podstawie przepisów o podatku rolnym, lub nie podlega ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym z tytułu stałej pracy jako współmałżonek lub domownik w takim gospodarstwie,
- f) nie posiada wpisu do ewidencji działalności gospodarczej albo nie podlega, na podstawie odrębnych przepisów, obowiązkowi ubezpieczenia społecznego, z wyjątkiem ubezpieczenia społecznego rolników,

- g) nie jest osobą tymczasowo aresztowaną lub nie odbywa kary pozbawienia wolności, z wyjątkiem kary pozbawienia wolności odbywanej poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego,
- h) nie uzyskuje miesięcznie przychodu w wysokości przekraczającej połowę minimalnego wynagrodzenia za pracę, z wyłączeniem przychodów uzyskanych z tytułu odsetek lub innych przychodów od środków pieniężnych zgromadzonych na rachunkach bankowych,
- i) nie pobiera na podstawie przepisów o pomocy społecznej zasiłku stałego,
- j) nie pobiera, na podstawie przepisów o świadczeniach rodzinnych, świadczenia pielęgnacyjnego lub dodatku do zasiłku rodzinnego z tytułu samotnego wychowywania dziecka i utraty prawa do zasiłku dla bezrobotnych na skutek upływu ustawowego okresu jego pobierania,
- k) nie pobiera po ustaniu zatrudnienia świadczenia szkoleniowego.

Można wskazać różne typy bezrobocia, opisywane w literaturze, np.:

- strukturalne - w ujęciu wąskim akcentuje się rezultat braku dopasowania struktury podaży siły roboczej do struktury popytu na nią, w ujęciu szerokim natomiast zaznacza się jego związek z równowagą rynku pracy²,
- frykcyjne - związane jest z naturalną dynamiką rynku pracy w gospodarce rynkowej, wynika z czasu, jaki potrzebuje pracownik zmieniający jedną z form zatrudnienia na inną³,
- koniunkturalne - łączące się z okresowym osłabieniem ogólnej aktywności gospodarczej⁴,
- dobrowolne - zgodnie z koncepcją neoklasyczną jest to bezrobocie w warunkach pełnego zatrudnienia i określa się je jako różnicę pomiędzy „potencjałem zdolności do pracy populacji w wieku produkcyjnym oraz populacji rzeczywiście pracującej, w przypadku gdy rzeczywista płaca jest określana jako wynik konfrontacji podaży pracy ze strony pracowników i popytu na pracę zgłaszanego przez przedsiębiorstwa”⁵, jest to pozostawanie czasowo bez pracy przez tych, których i kondycja, i status do takowej obligują⁶,
- krótkookresowe - trwające do trzech miesięcy,
- średniookresowe - od trzech do dwunastu miesięcy,

² E. Kwiatkowski, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Warszawa 2002, s. 48.

³ J. Gazon, *Ani bezrobocie, ani opieka społeczna. Od wyboru etycznego do ekonomicznej realizacji*, Warszawa 2008, s. 23.

⁴ E. Kwiatkowski, *Bezrobocie. Podstawy...*, op. cit., s. 58.

⁵ J. Gazon, *Ani bezrobocie, ani...*, op. cit., s. 24.

⁶ W. Kozek, *Bezrobocie jako zjawisko społeczne*, (w:) M. Marody (red.), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2004, s. 146.

- długoterminowe - pozostawanie bez pracy w okresie dłuższym niż 12 miesięcy, na co narażone są szczególnie pewne kategorie osób: kobiety, mieszkańcy obszarów wiejskich, osoby o niskim poziomie wykształcenia i ludzie młodzi⁷,
- jawne, inaczej rejestrowane - liczba osób zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy⁸,
- utajone - nie ma odzwierciedlenia w statystykach, jego istotą jest również istnienie pozornych stanowisk pracy⁹,
- sezonowe - dotyczy zatrudnienia przejściowego,
- technologiczne - efekt rozwoju techniki i technologii, praca ludzka jest zastępowana przez maszyny, komputery¹⁰,
- powszechne - obejmuje cały kraj¹¹,
- regionalne - odnosi się do poszczególnych regionów¹².

Analizując kwestie bezrobocia należy spojrzeć na to zjawisko i z punktu widzenia ekonomicznego, i społecznego. Dla pedagogów i pracowników socjalnych szczególnie istotne jest odniesienie drugie, gdyż koncentrują oni swoją uwagę na funkcjonowaniu jednostki i rodziny, ich problemach i poszukiwaniu rozwiązań będących swoistym antidotum na pojawiające się w życiu trudności. Zmiany spowodowane utratą pracy dotyczą sfery bytowej, emocjonalnej, dotykają społeczeństwo jako całość, ale w głównej mierze odnoszą się do przestrzeni osobistej bezrobotnego i wpływają na jakość życia rodzinnego.

Wpływ sytuacji bezrobocia na funkcjonowanie społeczeństwa znajduje odzwierciedlenie w: kosztach świadczeń społecznych, podwyższonych podatkach i składkach ubezpieczeniowych, niewykorzystywanych ludzkich możliwościach, lęku osób zatrudnionych spowodowanego potencjalną, a w ich oczach realną możliwością utraty pracy, we wzroście społecznego niepokoju i niezadowolenia, w niepełnym wykorzystaniu czynnika produkcji, emigracji zarobkowej, występowaniu zachowań patologicznych¹³.

Podkreśla się, że w wymiarze jednostkowym bezrobocie to sytuacja wielorakiej deprivacji i zagrożenia. Jej konsekwencje to np. zmiana tożsamości społecznej jednostki, poczucie krzywdy, niepewność co do przyszłości,

⁷ Ibidem.

⁸ K. Kmiecik-Baran, *Bezrobocie czynnikiem marginalizacji i ubóstwa*, Gdańsk 2009, s. 24.

⁹ W. Kozek, *Bezrobocie jako...*, op. cit., s. 147.

¹⁰ K. Kmiecik Baran, *Bezrobocie czynnikiem...*, op. cit., s. 24.

¹¹ J. Auleytner, K. Głębicka, *Polskie kwestie socjalne na przełomie wieków*, Warszawa 2001, s. 35.

¹² Ibidem.

¹³ K. Kmiecik-Baran, *Bezrobocie czynnikiem...*, op., cit., s. 54, J. Pilch, *Bezrobocie - nowa kwestia społeczna*, (w:) I. Lepalczyk, T. Pilch (red.), *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, Warszawa 2005, s. 374-375.

wzrastająca konfliktowość, podatność na uzależnienia¹⁴, obniżenie poziomu życia, konieczność modyfikacji stylu życia, ograniczenie swobody działania, zmiana struktury czasu i relacji społecznych, pogorszenie stanu zdrowia, złe samopoczucie, pesymizm, odczuwanie izolacji, możliwość podatności na demagogiczną propagandę, poczucie bezsilności, rozdrażnienie, brak właściwej realizacji funkcji, jakie powinna pełnić rodzina (w tym ekonomiczno-konsumpcyjnej, opiekuńczo-wychowawczej, emocjonalno-ekspresyjnej, socjalizacyjnej)¹⁵, ograniczona możliwość sprawowania kontroli, wykorzystywania umiejętności i zmniejszona ilość zewnętrznie wyznaczanych celów, stawianych jednostce wymagań i oferowanych wyzwań, brak różnorodności, niższe bezpieczeństwo fizyczne (zagrożenie pojawieniem się innych problemów, np. bezdomności czy konieczności zamieszkiwania w złych warunkach), mniejsze zróżnicowanie kontaktów personalnych, a także ograniczona dostępność płatnych form zbiorowej aktywności, uniemożliwienie zdobycia lub utrzymania cenionej pozycji społecznej¹⁶.

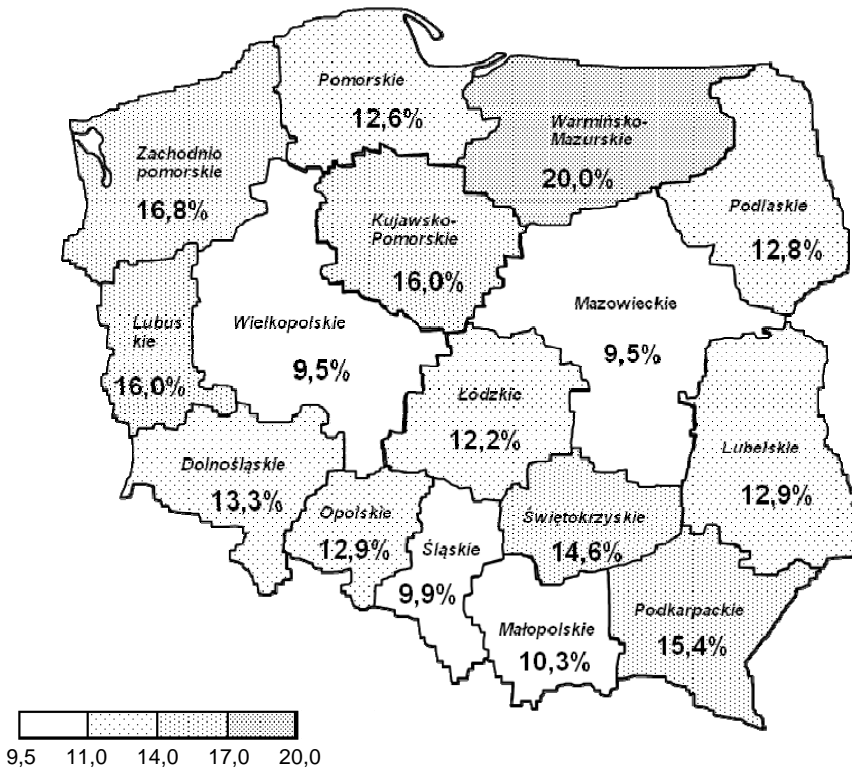
Analizując wielorakie skutki bezrobocia, należy wskazać na bezpośrednie koszty ekonomiczne (wydatki z Funduszu Pracy, świadczenia z pomocy społecznej, koszty wcześniejszych emerytur i świadczeń przedemerytalnych, wydatki związane z utrzymaniem instytucji obsługujących bezrobotnych); negatywne skutki społeczno-psychologiczne i moralne (np. zagrożenie egzystencji, zakłócenie życia rodzinnego, szkody moralno-etyczne, napięcia i konflikty społeczne); pozytywne aspekty społeczno-ekonomiczne (postawy wobec pracy, racjonalizacja zatrudnienia, wspomaganie procesów restrukturyzacji, racjonalizacja wyboru kwalifikacji i zawodu) oraz koszty pośrednie (np. ulgi i zwolnienia fiskalne w rejonach szczególnie zagrożonych bezrobociem, luka czynników wytwórczych, koszty bezrobocia w tzw. szarej strefie gospodarki)¹⁷.

¹⁴ H. Kubicka, *Brak pracy – przykład zagrożenia rozwoju społeczno – kulturowego i praktyka społeczna*, (w:) E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki, tom I*, Warszawa 2006, s. 331.

¹⁵ Zobacz: J. Pilch, *Bezrobocie – nowa kwestia...*, op. cit.; K. Faliszek, *Bezrobocie jako problem społeczny*, (w:) S. Pawlas-Czyż, K. Wódz (red.), *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych*, Toruń 2007; M. Noszczyk, *Bezrobocie a zjawisko marginalizacji*, (w:) K. Marzec-Holka (red.), *Marginalizacja w problematyce pedagogiki społecznej i praktyce pracy socjalnej*, Bydgoszcz 2005; I. Reszke, *Wobec bezrobocia...*, op. cit.; A. Król, *Stres bezrobocia jako problem współczesnej młodzieży*, (w:) F. W. Wawro, *Problemy współczesnej młodzieży w ujęciu nauk społecznych*, Lublin 2007.

¹⁶ P. Warr, *Psychologiczne skutki długotrwałego bezrobocia*, (w:) T. Chirkowska-Smolak, A. Chudzicka (red.), *Człowiek w społecznej przestrzeni bezrobocia*, Poznań 2004, s. 144–145.

¹⁷ Źródło: H. Zarychta, *Skutki i koszty bezrobocia na lokalnym rynku pracy*, „Praca i Zabezpieczenie Społeczne” nr 6/1994, podaje za: J. Auleytner, K. Głębicka, *Polskie kwestie...*, op. cit., s. 42.

Rys. 1. Stopa bezrobocia według województw na koniec kwietnia 2010 r.

Źródło: <http://www.psz.praca.gov.pl/main.php?do=ShowPage&nPID=867997&Pt=details&P=CONTENT,objectID,867970> (z dnia 19.06.2010 r.).

Warto także wspomnieć o tym, iż występują dwie skrajne postawy wobec bezrobocia, a decydują o nich dwa rodzaje czynników – wewnętrzne i zewnętrzne w stosunku do jednostki. Jeżeli zdaje sobie ona sprawę, iż sama jest powodem utraty pracy, to wykazuje skłonność do podejmowania działań na rzecz poszukiwania nowego zajęcia poprzez mobilizację sił, kształcenie się. Wtedy również będzie chętnie korzystała z różnych form pomocy. Natomiast, gdy uzna otoczenie za odpowiedzialne za swoje nieszczęście, to zacznie wywierać presję na urzędy, lokalną władzę i przyjmie postawę roszczeniową. Są osoby, które traktują utratę pracy jako wyzwanie¹⁸, ale

¹⁸ Sprzyjać temu może m.in. to, że: dotychczasowa praca była np. niezbyt dobrze płatna, nieciekawa; osoba może liczyć na wsparcie rodzinne i instytucjonalne (odpowiednie rozwiązania prawne w zakresie pomocy bezrobotnym), posiada różnego rodzaju kwalifikacje, cieszy się dobrym zdrowiem; w okolicy istnieją konkurencyjne zakłady pracy; bezrobotny traktuje czas wolny jako odpowiedni moment na samokształcenie.

niestety większość postrzega to jako wydarzenie niekorzystne, wręcz krytyczne¹⁹.

Według raportu przygotowanego przez Departament Rynku Pracy Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej stopa bezrobocia w końcu kwietnia 2010 roku wyniosła 12,3%, przy czym wykazuje ono znaczne zróżnicowanie terytorialne (rys. 1)²⁰. Wzrost odnotowano we wszystkich województwach (kształtował się on w przedziale od 0,4% w świętokrzyskim do 2,4% w pomorskim).

Zgodnie z art. 49 wspomnianej już ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy można wyróżnić pewne kategorie bezrobotnych, będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy. Są to:

- bezrobotni do 25 roku życia,
- bezrobotni długotrwale (czyli pozostający w rejestrze powiatowego urzędu pracy łącznie przez okres ponad 12 miesięcy w ciągu ostatnich 2 lat, z wyłączeniem okresów odbywania stażu i przygotowania zawodowego dorosłych) albo po zakończeniu realizacji kontraktu socjalnego, albo kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka,
- bezrobotni powyżej 50 roku życia,
- bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego lub bez wykształcenia średniego,
- bezrobotni samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia,
- bezrobotni, którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia,
- bezrobotni niepełnosprawni.

W końcu kwietnia 2010 roku status osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy posiadało 1 777,0 tys. ludzi, co oznacza, iż 9 na 10 bezrobotnych spełniało kryteria, by być zaliczonym do tej kategorii (najliczniejszą grupę tworzyły osoby bez wykształcenia średniego – 58,3% ogółu zarejestrowanych)²¹.

Problem bezrobocia dotyka osoby w różnym wieku. Zwraca się jednak szczególną uwagę na młodzież wstępującą na rynek pracy i ludzi po 50 roku życia²².

¹⁹ W. Plitta, *Bezrobocie raz jeszcze*, „Pracownik Socjalny” nr 1/2005, s. 4-5.

²⁰ <http://www.mpips.gov.pl/index.php?gid=1537> (z dnia 19.06.2010).

²¹ Ibidem.

²² Zmiany na rynku pracy doprowadziły do ukształtowania się trzech kategorii w ramach populacji 50+. Są to: osoby biernie zawodowo (renciści, emeryci, osoby pobierające świadczenia lub zasiłki przedemerytalne), osoby pracujące i osoby bezrobotne. Badanie „Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+. Bariery i szanse” wykazało, iż bezrobocie opisywanej kategorii jest

Spółczesność się starzeje i będzie się starzeć, co w połączeniu z niską aktywnością zawodową 50+ może stworzyć sytuację, w której pracująca mniejszość będzie utrzymywać niepracującą większość, co będzie miało fatalne skutki dla gospodarki, dla systemu ubezpieczeń społecznych, dla całego społeczeństwa²³.

Praca socjalna z klientami bezrobotnymi (ujęcie praktyczne)

Zgodnie z ustawą z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej praca socjalna jest to działalność zawodowa mająca na celu pomoc osobom i rodzinom we wzmacnianiu lub odzyskiwaniu zdolności do funkcjonowania w społeczeństwie poprzez pełnienie odpowiednich ról społecznych oraz tworzenie warunków sprzyjających temu celowi (art. 6). Jest to jedno z narzędzi pomocy społecznej zdefiniowanej jako instytucja polityki społecznej państwa, mająca na celu umożliwienie osobom i rodzinom przezwyciężanie trudnych sytuacji życiowych, których nie są one w stanie pokonać, wykorzystując własne uprawnienia, zasoby i możliwości (art. 2). Pomoc społeczna jest zadaniem stojącym przed organami administracji publicznej, adresatami działań są ci, którzy zmagają się z problemami i nie mogą ich samodzielnie rozwiązać, a przyznawane świadczenia pieniężne i niepieniężne nie mają charakteru ekwiwalentnego²⁴.

Chcąc opisać specyfikę pracy socjalnej z osobami bezrobotnymi, trzeba zwrócić uwagę na kilka elementów, będących propozycjami służącymi poprawie ich sytuacji. Są to: wsparcie oferowane przez ośrodki pomocy społecznej, ich współpraca z powiatowymi urzędami pracy i znaczenie prac społecznie użytecznych, zatrudnienie socjalne, czyli funkcjonowanie centrów integracji społecznej i klubów integracji społecznej oraz zatrudnienie wspierane, czyli m.in. rola spółdzielni socjalnych, a także programy lokalne.

Do zadań ośrodków pomocy społecznej należy m.in.: udzielanie schronienia, zapewnienie posiłku oraz niezbędnego ubrania osobom tego pozabawionym, pomoc materialna; tworzenie gminnego systemu profilaktyki i opieki nad dzieckiem i rodziną, praca socjalna, współpraca z powiatowym urzędem pracy w zakresie upowszechniania ofert pracy oraz informacji o wolnych miejscach pracy, upowszechniania informacji o usługach porad-

---

efektem grup czynników: związanych z bieżącą sytuacją na rynku pracy („efekt sytuacji), wynikających ze specyfiki samego pokolenia osób w tym wieku („efekt pokolenia”) i związanych z samym wiekiem („efekt fazy życia”). Zob. B. Szatur-Jaworska, B. Rysz-Kowalczyk, *Raport z badania „Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+. Bariery i szanse”*, (w:) J. Tokarz (red.), *Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+. Bariery i szanse*, Warszawa 2007, s. 63–64.

²³ T. Schimanek, *Potrzeba wspólnego działania*, (w:) J. Tokarz (red.), *Rynek pracy ...*, op. cit., s. 5.

²⁴ S. Nitecki, *Procedury i tryb przyznawania świadczeń. Pomoc społeczna*, Wrocław 2009, s. 16.

nictwa zawodowego i o szkoleniach. Pomoc finansowa to przyznawanie i wypłacanie zasiłków: stałych (pełnoletniej osobie samotnie gospodarującej niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej lub pełnoletniej osoby pozostającej w rodzinie niezdolnej do pracy z powodu wieku lub całkowicie niezdolnej do pracy, jeżeli jej dochód, jak również dochód na osobę w rodzinie są niższe od kryterium dochodowego na osobę w rodzinie – art. 37 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej), zasiłków okresowych (przysługują w szczególności ze względu na długotrwałą chorobę, niepełnosprawność, bezrobocie, możliwość utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego: osobie samotnie gospodarującej, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego osoby samotnie gospodarującej; rodzinie, której dochód jest niższy od kryterium dochodowego rodziny – art. 38), zasiłków celowych (przyznawanych w celu zaspokojenia niezbędnej potrzeby bytowej – art. 39, przyznawanych również osobie albo rodzinie, które poniosły straty w wyniku zdarzenia losowego albo klęski żywiołowej lub ekologicznej – art. 40).

A. Słaboń, opisując formy pracy z osobami bezrobotnymi oferowane przez MOPS w Katowicach, podkreśla, iż od początku miały one na celu jak najszybsze usamodzielnienie zmagających się z problemem braku pracy. Przyjęto tzw. zasadę pomocy warunkowej, tzn. wsparcie materialne udzielane jest pod warunkiem zobowiązania się klienta do aktywnego poszukiwania pracy. W przypadku odmowy udzielana jest jedynie pomoc obligatoryjna (posiłek, schronienie, odzież). W pracy socjalnej z osobami bezrobotnymi ma zatem znaczenie zmiana ich mentalności, w celu eliminacji postaw roszczeniowych²⁵. Autor podkreśla bardzo słusznie, iż konieczne jest dostosowanie konkretnej formy działania do sytuacji osoby (zasada indywidualizacji). Niektórzy bowiem bezrobotni nie mają kwalifikacji albo mają je bardzo niskie, nie są przygotowani do poszukiwania pracy (rolą pracownika socjalnego jest uświadomienie im tych deficytów oraz praca nastawiona na przezwyciężanie barier utrudniających znalezienie zatrudnienia), niektórzy borykają się dodatkowo z innymi problemami – uzależnieniem, chorobą (wówczas rolą pracownika socjalnego jest motywowanie do podjęcia leczenia), niektórzy natomiast mają trudności z funkcjonowaniem w relacjach społecznych (wtedy rolą pracownika socjalnego jest modyfikowanie zachowań klientów). Istotną rolę odgrywa tu zatem właściwe rozpoznanie sytuacji bezrobotnego, jego możliwości, zasobów, jakimi dysponuje, oczekiwań, ale

---

²⁵ M. Kotomska, *Praca socjalna z osobami bezrobotnymi*, (w:) E. Trafiałek (red.), *Profesjonalna praca socjalna. Warunki skuteczności, doświadczenia, kierunki zmian*, Kielce 2008, s. 115, 121.

także ograniczeń oraz wybór trafnych form działania²⁶. Pracownik socjalny musi zatem posiadać odpowiednie przygotowanie, czyli wiedzę i umiejętności z zakresu pomagania (skuteczna komunikacja, motywowanie, wsparcie psychiczne klienta, reakcje asertywne), by móc sprostać w optymalnym stopniu stawianym przed nim zadaniom²⁷ (inaczej przecież wygląda praca z osobą, która straciła zatrudnienie, ale rzeczywiście ma wysoką motywację, by znaleźć jakieś inne i jest chętna do działania, a inaczej z kimś, kto od dłuższego czasu jest bezrobotny i właściwie nie chce tego zmienić). W celu aktywizacji klientów niewątpliwie ważnym narzędziem okazuje się kontrakt socjalny, zdefiniowany w ustawie z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej jako pisemna umowa zawarta z osobą ubiegającą się o pomoc, określająca uprawnienia i zobowiązania stron, w ramach wspólnie podejmowanych działań zmierzających do przezwyciężenia trudnej sytuacji życiowej osoby lub rodziny (art. 6), co ma na celu „lepsze wykorzystanie metod i środków pomocowych, zwłaszcza w tych środowiskach, które długoterminowo są uzależnione od instytucji pomocy społecznej”²⁸.

Zgodnie z art. 50 ust. 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy „bezrobotnym, o których mowa w art. 49 [będącym w szczególnej sytuacji na rynku pracy], korzystającym ze świadczeń pomocy społecznej, powiatowy urząd pracy w okresie 6 miesięcy od dnia utraty prawa do zasiłku z powodu upływu okresu jego pobierania, a w przypadku bezrobotnych bez prawa do zasiłku w okresie 6 miesięcy od dnia rejestracji:

- 1) powinien przedstawić propozycję zatrudnienia, innej pracy zarobkowej, szkolenia, stażu, odbycia przygotowania zawodowego dorosłych, zatrudnienia w ramach prac interwencyjnych, robót publicznych lub
- 2) na wniosek ośrodka pomocy społecznej może skierować do uczestnictwa w kontrakcie socjalnym, indywidualnym programie usamodzielnienia, lokalnym programie pomocy społecznej, o których mowa w przepisach o pomocy społecznej, lub uczestnictwa w indywidualnym programie zatrudnienia socjalnego, o którym mowa w przepisach o zatrudnieniu socjalnym.

W przypadku, o którym mowa w ust. 2 pkt 2, powiatowy urząd pracy oraz ośrodek pomocy społecznej są obowiązane informować się wzajemnie

---

²⁶ A. Słaboń, *Bezrobotni w systemie pomocy społecznej. Model pomocy bezrobotnemu*, (w:) Z. Rajtaczak (red.), *Bezrobocie. Strategie zaradcze i wzory pomocy psychologicznej*, *Psychologia. Badania i aplikacje*, tom 2, Katowice 1998, s. 244-249.

²⁷ Zob. A. Majewska-Gałęziak (red.), *Metoda warsztatowa w kształceniu umiejętności interpersonalnych*, Katowice 1998, s. 151-158.

²⁸ E. Kantowicz, *Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej*, Olsztyn 2001, s. 155.

o planowanych działaniach wobec bezrobotnych w trybie określonym w zawartym porozumieniu”.

Z zapisu tego wynika zatem także konieczność współpracy między tymi instytucjami, z których jedna jest elementem publicznych służb zatrudnienia, a druga jednostką organizacyjną pomocy społecznej.

Prace społecznie użyteczne są przeznaczone dla osób bezrobotnych, zarejestrowanych w powiatowym urzędzie pracy, bez prawa do zasiłku (art. 2 ust. 1 pkt 23a, art. 73a ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy). Do prac społecznie użytecznych kieruje starosta, natomiast organizują je gminy w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, organizacjach lub instytucjach statutowo zajmujących się pomocą charytatywną lub na rzecz społeczności lokalnej. Gminy powinny przygotowywać plany z zaznaczeniem rodzaju i zakresu prac niezbędnych dla nich i te informacje przekazywać powiatowym urządowi pracy i kierownikom ośrodków pomocy społecznej. Ci ostatni natomiast zbierają dane o liczbie osób bezrobotnych bez prawa do zasiłku korzystających ze świadczeń pomocy społecznej, które mogłyby zaangażować się w tę formę działań na rzecz swojego środowiska lokalnego (lista powinna zawierać nazwiska i imiona, miejsca zamieszkania lub pobytu oraz numery ewidencyjne PESEL bezrobotnych bez prawa do zasiłku – Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 25 października 2005 roku w sprawie trybu organizowania prac społecznie użytecznych). Biorąc pod uwagę te informacje, starosta zawiera z gminą porozumienie, i powiatowy urząd pracy kieruje bezrobotnych do prac społecznie użytecznych. Można je wykonywać w wymiarze do 10 godzin tygodniowo, wynagrodzenie to min. 7,10 za godzinę (stan prawny na dzień 1 czerwca 2010 roku). Cały czas jednostka do nich skierowana zachowuje status osoby bezrobotnej (brak stosunku pracy, nie jest zawierana umowa, relacja ma charakter stosunku zobowiązaniowego zgodnie z przepisami prawa cywilnego). Gmina lub podmiot, w którym są organizowane prace społecznie użyteczne, przyjmuje skierowanego przez starostę bezrobotnego zgodnie z porozumieniem i poucza go o konieczności przestrzegania ustalonego porządku i dyscypliny. Przy przydziale prac uwzględnia się jego wiek, stan zdrowia oraz, w miarę możliwości, posiadane kwalifikacje, a także zapoznaje się go z przepisami dotyczącymi bezpieczeństwa i higieny pracy. Starosta przekazuje właściwemu kierownikowi ośrodka pomocy społecznej w terminie do dnia 10 każdego miesiąca za miesiąc poprzedni wykaz bezrobotnych bez prawa do zasiłku, którzy zostali skierowani do wykonywania prac społecznie użytecznych lub odmówili przyjęcia propozycji ich wykonywania. Gmina lub podmiot, w którym są one organizowane, niezwłocznie zawiadamia starostę i właściwego kierownika ośrodka pomocy społecznej w przypadku, gdy bezrobotny: nie zgłosi

się do wykonywania prac społecznie użytecznych; nie podejmie przydzielonej mu pracy społecznie użytecznej; opuści miejsce wykonywania tych prac; naruszy porządek i dyscyplinę (Rozporządzenie Ministra Gospodarki i Pracy z dnia 25 października 2005 roku w sprawie trybu organizowania prac społecznie użytecznych). Starosta refunduje gminie ze środków Funduszu Pracy do 60% minimalnej kwoty świadczenia przysługującego bezrobotnemu (4,26 zł za godzinę – stan prawny na dzień 1 czerwca 2010 roku).

W ostatnich latach pojawił się termin używany do określenia inicjatyw gospodarki społecznej mających na celu integrację przez pracę – przedsiębiorstwa społeczne pracy integracyjnej. Z reguły dzieli się je na cztery podstawowe kategorie: przedsiębiorstwa wykorzystujące mechanizmy stałego subsydiowania (np. zakłady pracy chronionej, zakłady aktywności zawodowej); takie, które zapewniają osobom zagrożonym wykluczeniem społecznym oraz jednostkom o niskiej pozycji na rynku pracy stałe i samowystarczalne zatrudnienie, tzn. stałą pracę, w miarę zrównoważoną ekonomicznie (np. spółdzielnie socjalne); takie, w których głównym celem jest (re)integracja poprzez aktywność zawodową (np. centra integracji społecznej); takie, które oferują przejściowe, tymczasowe zatrudnienie lub praktyki. Te przedsiębiorstwa są szczególnie interesujące właśnie z punktu widzenia pomocy społecznej²⁹.

Organizator pomocy społecznej powinien patrzeć na społeczne otoczenie działań pomocowych pragmatycznie i utylitarnie: czy da się włączyć w proces pomagania i osiągania [jej] celów (...) jeszcze jakiś „aktorów”. Ten główny cel to przywrócenie osób i rodzin, które weszły w obszar oddziaływania pomocy społecznej, do społecznego funkcjonowania w sposób przyjęty i aprobowany w naszym społeczeństwie, a jednocześnie dający tym osobom największe poczucie satysfakcji i spełnienia. Powstałe i rozwijające się instytucje i inicjatywy w obszarze ekonomii społecznej są dla pomocy społecznej niesłychanie obiecujące i atrakcyjne. (...) Pracownik socjalny obok swojego zaangażowania, wsparcia, porady i pomocy finansowej może proponować pracę albo aktywność, która do pracy przygotowuje, zmienia to w zasadniczy sposób sytuację w pomocy społecznej³⁰.

Istotne znaczenie ma tu więc zatrudnienie socjalne, regulowane podstawowym dokumentem, czyli ustawą z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym (oraz ustawą z dnia 15 czerwca 2007 r. o zmianie ustawy

---

²⁹ J. Kowalczyk, *Publiczne służby zatrudnienia a instytucje pomocy społecznej*, (w:) S. Mazur, A. Pacut (red.), *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki współpracy*, Warszawa 2008, s. 150-151.

³⁰ Źródło: J. Kowalczyk, *Ekonomia społeczna z perspektywy pomocy społecznej*, „Ekonomia Społeczna” nr 1/2007, s. 58.

o zatrudnieniu socjalnym oraz o zmianie niektórych innych ustaw). Przepisy ustawy stosuje się m.in. do osób długotrwale bezrobotnych w rozumieniu przepisów o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy³¹, „którzy podlegają wykluczeniu społecznemu i ze względu na swoją sytuację życiową nie są w stanie własnym staraniem zaspokoić swoich podstawowych potrzeb życiowych i znajdują się w sytuacji powodującej ubóstwo oraz uniemożliwiającej lub ograniczającej uczestnictwo w życiu zawodowym, społecznym i rodzinnym” (art. 1).

Centrum integracji społecznej (które w przeciwieństwie do spółdzielni socjalnej nie jest przedsięwzięciem ekonomicznym) to jednostka organizacyjna, którą może utworzyć wójt, burmistrz, prezydent miasta lub organizacja pozarządowa i która służy reintegracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych wykluczeniem. Działalność CIS-ów obejmuje głównie: warsztaty i szkolenia, umożliwiające zdobycie lub podwyższenie kwalifikacji zawodowych, praktyki i staże, udział w grupach wsparcia, grupach samopomocowych, zajęciach terapeutycznych. Wszystkie te zajęcia realizowane są w ramach indywidualnego programu zatrudnienia socjalnego, który może trwać od 6 do 12 miesięcy (w uzasadnionych przypadkach do 18 miesięcy, pierwszy miesiąc jest próbny). W okresie uczestnictwa w zajęciach w centrum otrzymuje się świadczenie integracyjne w wysokości zasiłku dla bezrobotnych (art. 15), biorąc pod uwagę aktywną postawę i postępy w reintegracji społecznej i zawodowej, może być także przyznana motywacyjna premia integracyjna do 20% wysokości świadczenia integracyjnego (art. 15a). Osoba może na podstawie: własnego wniosku lub wniosku przedstawiciela ustawowego, wniosku zakładu lecznictwa odwykowego, powiatowego centrum pomocy rodzinie, powiatowego urzędu pracy, ośrodka pomocy społecznej, organizacji pozarządowej lub klubu integracji społecznej, za zgodą tej osoby lub jej przedstawiciela ustawowego zostać skierowana do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych przez centrum, przez właściwy dla miejsca zamieszkania lub pobytu ośrodek pomocy społecznej. Wniosek ten podlega zaopiniowaniu przez pracownika socjalnego ośrodka pomocy spo-

---

³¹ Pozostałe kategorie osób to w szczególności: bezdomni realizujący indywidualny program wychodzenia z bezdomności, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej; uzależnieni od alkoholu, po zakończeniu programu psychoterapii w zakładzie lecznictwa odwykowego; uzależnieni od narkotyków lub innych środków odurzających, po zakończeniu programu terapeutycznego w zakładzie opieki zdrowotnej; chorzy psychicznie, w rozumieniu przepisów o ochronie zdrowia psychicznego; zwalniani z zakładów karnych, mający trudności w integracji ze środowiskiem, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej; uchodźcy realizujący indywidualny program integracji, w rozumieniu przepisów o pomocy społecznej; osoby niepełnosprawne, w rozumieniu przepisów o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych.

łecznej właściwego dla miejsca zamieszkania lub pobytu osoby kierowanej do uczestnictwa w centrum po uprzednim przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego (art. 12).

Prof. E. Leś w jednym z wywiadów powiedziała:

Oczywiście nie ma gwarancji, że absolwenci centrów nie stracą pracy lub że nie będą korzystać w przyszłości z pomocy społecznej, jednak należy wyraźnie podkreślić, że programy reintegracji społeczno-zawodowej świadczone przez CIS-y dają realną nadzieję tym osobom, które niekiedy przez wiele lat pozostawały bezczynne ekonomicznie i bez cienia szansy na poprawę swojej sytuacji. Dzięki centróm wychodzą z unieruchomienia ekonomicznego i kryzysu życiowego (...) ³².

Klub integracji społecznej (do którego droga jest mniej sformalizowana niż do CIS) może założyć gmina lub organizacja pozarządowa. Jego działalność polega na prowadzeniu zajęć o charakterze: terapeutycznym, zatrudnieniowym i samopomocowym. Warunkiem pobytu jest realizacja kontraktu socjalnego. W klubach integracji społecznej można organizować: działania mające na celu pomoc w znalezieniu pracy na czas określony lub na czas wykonania określonej pracy, w pełnym lub niepełnym wymiarze czasu pracy, u pracodawców, wykonywania usług na podstawie umów cywilnoprawnych oraz przygotowanie do podjęcia zatrudnienia; prace społecznie użyteczne; roboty publiczne ³³, poradnictwo prawne, działalność samopomocową w zakresie zatrudnienia, spraw mieszkaniowych i socjalnych (art. 18).

Jak wiele może zdziałać ta inicjatywa, niech świadczy przykład Klubu Integracji Społecznej przy OPS w Krakowie, który jest realizatorem wielu programów, w tym Programu Reintegracji Zawodowej i Społecznej Osób Bezrobotnych i Ich Rodzin. Projekty urzeczywistniane w jego ramach to m.in.: Centrum Usług Doradczych „CUD” (wsparcie w rozwiązywaniu problemów osobistych i rodzinnych przy wykorzystaniu instrumentów pracy socjalnej i specjalistycznego poradnictwa), Grupa Edukacyjno-Wspierająca Bezrobotnych „GRUPA” (cel to zwiększenie aktywności w zakresie poszukiwania pracy oraz pełnienia ról społecznych przez osoby bezrobotne,

³² B. Jaworska, *Wywiad z ekspertem. Dać wędkę nie płotkę*, „Pracownik Socjalny” nr 2/2006, s. 13.

³³ Roboty publiczne to zatrudnienie bezrobotnego w okresie nie dłuższym niż 12 miesięcy przy wykonywaniu prac organizowanych przez gminy, organizacje pozarządowe statutowo zajmujące się problematyką: ochrony środowiska, kultury, oświaty, kultury fizycznej i turystyki, opieki zdrowotnej, bezrobocia oraz pomocy społecznej, a także spółki wodne i ich związki, jeżeli prace te są finansowane lub dofinansowane ze środków samorządu terytorialnego, budżetu państwa, funduszy celowych, organizacji pozarządowych, spółek wodnych i ich związków (art. 2 ust. 1 pkt 32 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy).

w tym szczególnie długotrwale), Warsztaty Edukacji Zawodowej i Społecznej „EDUKACJA” (wyposażenie w wiedzę w zakresie umiejętności poruszania się po rynku pracy), Warsztat Integracji Zawodowej i Społecznej „WARSZTAT” (praktyczna edukacja w zakresie pełnienia ról zawodowych i podnoszenia kompetencji pracowniczych), Prace Społecznie Użyteczne Drogą do Reintegracji Zawodowej i Społecznej „PSU”, Grupa Edukacyjna „ANGIELSKI”; Grupa Edukacyjna „KOMPUTER”, „Bank Czasu” (wykorzystanie potencjału tkwiącego w osobach bezrobotnych, podniesienie ich samooceny przez zapewnienie warunków do oferowania własnych usług oraz wykorzystania ofert osób z podobnych obszarów problemowych) oraz „Giełda Pracy” (organizacja platformy kontaktu z pracodawcami)³⁴.

Spółdzielnie socjalne natomiast to podmioty społeczno-gospodarcze, które tworzone są na bazie przepisów takich podstawowych aktów prawnych: ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 roku o spółdzielniach socjalnych (ustawy z dnia 7 maja 2009 roku o zmianie ustawy o spółdzielniach socjalnych oraz o zmianie niektórych innych ustaw), ustawy z dnia 13 czerwca 2003 roku o zatrudnieniu socjalnym, ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy, ustawy z dnia 16 września 1982 roku – Prawo spółdzielcze.

Spółdzielnia socjalna to zrzeszenie osób zagrożonych marginalizacją społeczną, to przedsiębiorstwo społeczne łączące w swojej działalności funkcje społeczne i ekonomiczne, to przedsięwzięcie o ściśle określonej misji, to forma prowadzenia biznesu³⁵. Podlega tym samym przepisom co przedsiębiorstwa, prowadzi działalność gospodarczą na zasadach rachunku ekonomicznego i odpowiada za swoje zobowiązania całym majątkiem. Działa na rzecz społecznej i zawodowej reintegracji jej członków, a działania te nie są wykonywane w ramach prowadzonej przez spółdzielnię socjalną działalności gospodarczej. Może prowadzić działalność społeczną i oświatowo-kulturalną na rzecz swoich członków oraz ich środowiska lokalnego, a także działalność społecznie użyteczną w sferze zadań publicznych określonych w ustawie z 24 kwietnia 2003 roku o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (art. 2 ustawy z dnia 27 kwietnia 2006 roku o spółdzielniach socjalnych).

Spółdzielnię socjalną mogą założyć m.in. osoby bezrobotne posiadające pełną zdolność do czynności prawnych (oprócz nich także wszystkie inne kategorie wymienione w ustawie o zatrudnieniu socjalnym), ale także: inne osoby niż wskazane wyżej, o ile liczba ich nie stanowi więcej niż 50% ogół-

³⁴ A. Żukiewicz, *Reintegracja społeczna i zawodowa podopiecznych systemu pomocy społecznej. Przykład działalności Klubu Integracji Społecznej*, Kraków 2009.

³⁵ B. Jaworska, *Bezrobotny przedsiębiorca*, „Pracownik Socjalny” nr 10/2004, s. 4.

nej liczby założycieli, organizacje pozarządowe w rozumieniu przepisów o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie lub jednostki samorządu terytorialnego, a także kościelne osoby prawne (art. 4). Musi to być co najmniej 5 osób (jeżeli założycielami są osoby fizyczne) i 2 osoby (jeżeli założycielami są osoby prawne), ale nie więcej niż 50 osób (wyjątek: spółdzielnie socjalne, które powstają z przekształcenia spółdzielni inwalidów lub spółdzielni niewidomych – art. 5). Osoba bezrobotna, która zostaje członkiem spółdzielni socjalnej, traci status osoby bezrobotnej nie w momencie jej zarejestrowania, lecz gdy podpisze spółdzielczą umowę o pracę lub w dzień po otrzymaniu dotacji z powiatowego urzędu pracy, gdyż o taką może się starać. Starosta może przyznać bezrobotnemu z Funduszu Pracy jednorazowo środki na podjęcie działalności gospodarczej, w tym na pokrycie kosztów pomocy prawnej, konsultacji i doradztwa związane z podjęciem tej działalności, w wysokości określonej w umowie, nie wyższej jednak niż 6-krotnej wysokości przeciętnego wynagrodzenia, a w przypadku gdy działalność jest podejmowana na zasadach określonych dla spółdzielni socjalnych, wysokość przyznanych bezrobotnemu środków nie może przekraczać 4-krotnego przeciętnego wynagrodzenia na jednego członka założyciela spółdzielni oraz 3-krotnego przeciętnego wynagrodzenia³⁶ na jednego członka przystępującego do spółdzielni socjalnej po jej założeniu (art. 46 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy).

Współpraca publicznych służb zatrudnienia i jednostek organizacyjnych pomocy społecznej przejawia się w następujących formach współdziałania (za J. Kowalczykiem): tworzenie dokumentów programowych i ich realizacja; przekazywanie informacji do gmin przez powiatowe urzędy pracy oraz udostępnianie informacji o niektórych usługach i ofertach powiatowego urzędu pracy przez ośrodki pomocy społecznej; kierowanie do instytucji zatrudnienia socjalnego; organizowanie prac społecznie użytecznych i robót publicznych, a także realizacja projektów systemowych dla pomocy społecznej w ramach Priorytetu VII Działanie 7.1³⁷ Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki³⁸.

---

³⁶ Stan na 1 czerwca 2010 r.: działalność samodzielna – do 600%, czyli 19.898,28 zł; w ramach tworzonej spółdzielni socjalnej – do 400%, czyli 13.265,52 zł; przystąpienie do istniejącej spółdzielni socjalnej – do 300%, czyli 9.949,14 zł (<http://www.mpips.gov.pl/index.php?gid=538>, z dnia 21.06.2010 r.).

³⁷ Priorytet VII: Promocja integracji społecznej, eliminowanie różnego rodzaju barier (organizacyjnych, prawnych czy psychologicznych), na doświadczanie których są narażone osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, borykające się z problemem dyskryminacji na rynku pracy. Kwestia ta dotyczy przede wszystkim osób niepełnosprawnych, długotrwale bezrobotnych czy opuszczających placówki wychowawcze i penitencjarne oraz kobiet, postrzeganych w sposób stereotypowy przez pracodawców i otoczenie społeczne jako pracownicy mniej dyspozycyjni

Istotną rolę w pomocy osobom borykającym się z brakiem pracy odgrywają też programy readaptacyjne, które służą budowaniu programów kształcenia i rekwalifikacji kadr w celu ponownego przystosowania bezrobotnych rodziców (chodzi tu o wdrożenie ich do systemu obowiązków, ról społecznych i środowiska pracy), ich formuła łączy zatrudnienie oraz przygotowanie do zdobywania i utrzymania się w pracy³⁹ i lokalne programy społeczne. Jeden z nich był realizowany przez Ośrodek Pomocy Społecznej na Żoliborzu⁴⁰.

Cel główny tego programu to aktywizacja zawodowa osób bezrobotnych oraz zagrożonych wykluczeniem społecznym. Cele szczegółowe: zwiększenie efektywności poszukiwania prac stałych lub zleconych przez bezrobotnych i poszukujących pracy; poprawa funkcjonowania osób bezrobotnych w środowisku rodzinnym, lokalnym i na gruncie zawodowym; diagnoza problemu bezrobocia na obszarze lokalnym; integracja wielu środowisk wokół rozwiązywania problemu bezrobocia, a poprzez to tworzenie modelowych propozycji współdziałania różnych sektorów na gruncie lokalnej polityki społecznej.

Harmonogram realizacji programu:

I zadanie:

Rozpoznanie potrzeb osób i rodzin bezrobotnych.

Sposób realizacji: prowadzenie rozmów diagnostycznych z osobami bezrobotnymi, opracowanie diagnozy socjalnej i planu pracy z klientem, prowadzenie pracy socjalnej.

II zadanie:

Zaspokajanie potrzeb wynikających z diagnozy socjalnej poprzez realizację następujących przedsięwzięć:

---

oraz mobilni zawodowo. Ponieważ niektóre grupy zagrożone marginalizacją mogą być wspierane zarówno przez instytucje pomocy społecznej, jak również przez publiczne służby zatrudnienia, przyjęto założenie, że osoby, które korzystają z usług systemu pomocy społecznej, będą otrzymywały wsparcie za jego pośrednictwem, natomiast pomoc w readaptacji zawodowej i dostępie do rynku pracy wobec tych osób, które nie są klientami pomocy społecznej, świadczyć będą instytucje rynku pracy. Patrz., *Program Operacyjny Kapitał Ludzki. Narodowe Strategiczne Ramy Odniesienia 2007–2013*, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego Warszawa, 7 września 2007 oraz *Szczegółowy opis priorytetów Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki 2007–2013*, Warszawa, 13 marca 2008.

³⁸ J. Kowalczyk, *Publiczne służby...*, op. cit., s. 168.

³⁹ Podają za: M. Wolska-Długosz, *Różnorodność form pomocy rodzinie dotkniętej bezrobociem*, (w:) B. Matyjas, J. Biała (red.), *Rodzina jako środowisko pracy socjalnej. Teoria i praktyka*, Kielce 2007.

⁴⁰ A. Wiśniewska-Mucha, *Praca socjalna z klientami bezrobotnymi*, „Pracownik Socjalny” nr 2/2007, s. 3–5.

1) Klub pracy – oferowane: poradnictwo i indywidualne konsultacje zawodowe, treningi aktywnego poszukiwania pracy, pomoc w przygotowywaniu dokumentów aplikacyjnych (CV, list motywacyjny), indywidualne konsultacje z zakresu autoprezentacji, pomoc w ustalaniu możliwości i predyspozycji zawodowych, analiza podejmowanych działań na rynku pracy, udostępnianie zasobów materialnych: ogłoszenia prasowe, telefon, faks, ksero, Internet.

2) Klub integracji społecznej – oferowane: udział w grupie aktywnego poszukiwania pracy, opracowywanie indywidualnych planów aktywnego poszukiwania pracy, analiza dotychczasowych działań (i/lub ich weryfikacja).

3) Pośrednictwo pracy – czyli pozyskiwanie ofert pracy, kierowanie klientów do zaoferowanych miejsc pracy, organizacja spotkań z pracodawcami – giełdy pracy, organizacja targów pracy.

4) Współpraca pracowników jednostek organizacyjnych pomocy społecznej w celu wypracowania konstruktywnych metod rozwiązywania problemów dotyczących bezrobocia, tworzenie zespołów zadaniowych w celu kompleksowego udzielania pomocy osobom bezrobotnym i ich rodzinom, wspólne spotkania z udziałem klientów, zawieranie i ocena kontraktów socjalnych z klientami.

5) Współpraca z instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz przeciwdziałania bezrobociu – z Powiatowym Urzędem Pracy, z agencjami pracy itd.

6) Współpraca ze szkołami ponadgimnazjalnymi – prowadzenie prelekcji w ostatnich klasach na temat wejścia młodych ludzi na rynek pracy.

7) Bieżąca analiza rynku pracy i diagnozowanie lokalnych potrzeb – prowadzenie okresowej sprawozdawczości, pozyskiwanie danych statystycznych od uprawnionych podmiotów.

Praca socjalna z osobami bezrobotnymi to niewątpliwie bardzo odpowiedzialne zadanie, wymagające od osób ją prowadzących właściwego przygotowania, a od innych obywateli świadomości jej wagi. Przynosi ona korzyści, kiedy w działania angażują się poszczególne instytucje do tego powołane, najlepiej współpracując ze sobą, ale także organizacje czy społeczności lokalne, będące w stanie realizować z bardzo dobrymi skutkami, przy udziale i wsparciu instytucjonalnych jednostek organizacyjnych, programy zapobiegające marginalizacji i służące aktywizacji osób zmagających się z trudnymi sytuacjami życiowymi.

Literatura

- Auleytnier J., Głębicka K., *Polskie kwestie socjalne na przelomie wieków*, Warszawa 2001.
Faliszek K., *Bezrobocie jako problem społeczny*, (w:) S. Pawlas-Czyż, K. Wódz (red.), *Praca socjalna wobec współczesnych problemów społecznych*, Toruń 2007.

- Gazon J., *Ani bezrobocie, ani opieka społeczna. Od wyboru etycznego do ekonomicznej realizacji*, Warszawa 2008.
- Jaworska B., *Bezrobotny przedsiębiorcą*, „Pracownik Socjalny” nr 10/2004.
- Jaworska B., *Wywiad z ekspertem. Dać wędkę nie płótkę*, „Pracownik Socjalny” nr 2/2006.
- Kantowicz E., *Elementy teorii i praktyki pracy socjalnej*, Olsztyn 2001.
- Kmieciak-Baran K., *Bezrobocie czynnikiem marginalizacji i ubóstwa*, Gdańsk 2009.
- Kotomska M., *Praca socjalna z osobami bezrobotnymi*, (w:) E. Trafiałek (red.), *Profesjonalna praca socjalna. Warunki skuteczności, doświadczenia, kierunki zmian*, Kielce 2008.
- Kowalczyk J., *Publiczne służby zatrudnienia a instytucje pomocy społecznej*, (w:) S. Mazur, A. Pacut (red.), *Ekonomia społeczna a publiczne służby zatrudnienia w Polsce – zasady, perspektywy i kierunki współpracy*, Warszawa 2008.
- Kozek W., *Bezrobocie jako zjawisko społeczne*, (w:) M. Marody (red.), *Wymiary życia społecznego. Polska na przełomie XX i XXI wieku*, Warszawa 2004.
- Król A., *Stres bezrobocia jako problem współczesnej młodzieży*, (w:) F. W. Wawro, *Problemy współczesnej młodzieży w ujęciu nauk społecznych*, Lublin 2007.
- Kubicka H., *Brak pracy – przykład zagrożenia rozwoju społeczno-kulturowego i praktyka społeczna*, (w:) E. Marynowicz-Hetka, *Pedagogika społeczna. Podręcznik akademicki, tom I*, Warszawa 2006.
- Kwiatkowski E., *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Warszawa 2002.
- Majewska-Gałęziak A. (red.), *Metoda warsztatowa w kształceniu umiejętności interpersonalnych*, Katowice 1998.
- Nitecki S., *Procedury i tryb przyznawania świadczeń. Pomoc społeczna*, Wrocław 2009.
- Noszczyk M., *Bezrobocie a zjawisko marginalizacji*, (w:) K. Marzec-Holka (red.), *Marginalizacja w problematyce pedagogiki społecznej i praktyce pracy socjalnej*, Bydgoszcz 2005.
- Pilch J., *Bezrobocie – nowa kwestia społeczna*, (w:) I. Lepalczyk, T. Pilch (red.), *Pedagogika społeczna. Człowiek w zmieniającym się świecie*, Warszawa 2005.
- Plitta W., *Bezrobocie raz jeszcze*, „Pracownik Socjalny” nr 1/2005.
- Reszke I., *Wobec bezrobocia: opinie, stereotypy*, Katowice 1999.
- Schimanek T., *Potrzeba wspólnego działania*, (w:) J. Tokarz (red.), *Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+ Bariery i szanse*, Warszawa 2007.
- Słaboń A., *Bezrobotni w systemie pomocy społecznej. Model pomocy bezrobotnemu*, (w:) Z. Ratajczak (red.), *Bezrobocie. Strategie zaradcze i wzory pomocy psychologicznej*, *Psychologia. Badania i aplikacje*, tom 2, Katowice 1998.
- Szatur-Jaworska B., Rysz-Kowalczyk B., *Raport z badania „Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+. Bariery i szanse”*, (w:) J. Tokarz (red.), *Rynek pracy a osoby bezrobotne 50+ Bariery i szanse*, Warszawa 2007.
- Warr P., *Psychologiczne skutki długotrwałego bezrobocia*, (w:) T. Chirkowska-Smolak, A. Chudzińska (red.), *Człowiek w społecznej przestrzeni bezrobocia*, Poznań 2004.
- Wiśniewska-Mucha A., *Praca socjalna z klientami bezrobotnymi*, „Pracownik Socjalny” nr 2/2007.
- Wolska-Długosz M., *Różnorodność form pomocy rodzinie dotkniętej bezrobociem*, (w:) B. Matyjas, J. Biała (red.), *Rodzina jako środowisko pracy socjalnej. Teoria i praktyka*, Kielce 2007.
- Żukiewicz A., *Reintegracja społeczna i zawodowa podopiecznych systemu pomocy społecznej. Przykład działalności Klubu Integracji Społecznej*, Kraków 2009.

